

УДК 338.43:331.101.3

З. М. Холод, В. В. Шляхетко, І. І. Малярчук
Українська академія друкарства

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ НА ПОЛІГРАФІЧНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Розглядаються проблеми і напрямки ефективності використання робочого часу. Досліджено механізм дії факторів, накреслено шляхи підвищення ефективності використання робочого часу.

Ефективність використання робочого часу, продуктивність праці

В умовах ринку підвищення ефективності використання робочого часу в сфері матеріального виробництва — важлива проблема, від вирішення якої залежить ріст продуктивності праці, підвищення ефективності виробництва, випуск конкурентної продукції.

Теоретичні та прикладні питання багатогранної проблеми ефективного використання робочого часу привертали увагу дослідників у різні часи. Серед радянських економістів першими почали досліджувати проблеми виміру затрат і результатів праці С. Г. Струмліна, В. С. Немчінов та В. В. Новожилов та ін.

На сучасному етапі становлення ринкових відносин важливу роль для розвитку науки у сфері оплати праці відіграють дослідження в області: підвищення продуктивності та ефективності праці Д. П. Богині, О. А. Богуцького, І. К. Бондар; трудової мотивації та організації системи оплати праці Т. М. Кір'ян, А. М. Колота, Г. Т. Кулікова, В. Д. Лагутіна, І. Л. Петрової, М. В. Семикіної; організації та нормування праці Е. І. Андрющенка, В. П. Бабица, Б. М. Ігумнова, Т. П. Завгородньої, Г. І. Калитича, Ю. М. Кулікова, В. М. Нижника, Ю. І. Палкіна, В. А. Плаксова, З. М. Холод; управління трудовими ресурсами і розміщення продуктивних сил М. І. Долішнього, С. І. Дорогунцова, В. В. Онікієнка, С. І. Пирожкова.

Раціональне використання робочого часу є проблемою, актуальність якої особливо зростає в умовах впровадження ринкових засад господарювання в практику підприємств поліграфічної галузі. В цих умовах зростає і ціна кожної хвилини робочого часу, тому що його ефективне використання означає підвищення ритмічності виробництва, підвищення якості праці чітке виконання балансових співвідношень виробничого процесу, зменшення впливу факторів, які негативно впливають не тільки на виробничий процес, але й на соціально-психологічний клімат у виробничих колективах і в кінцевому рахунку — на спроможність і життєздатність підприємства.

Зниження ціни або підвищення якості при тій же ціні забезпечується зниженням витрат на виробництво продукції, раціональним використанням робочого часу, ростом продуктивності праці.

Ріст продуктивності праці на підприємстві, в цеху, бригаді, на кожному робочому місці можна досягнути шляхом скорочення або ліквідації втрат робочого часу, виявленням і реалізацією його резервів, раціональним використанням робочого часу в трудових процесах за рахунок впровадження прогресивної техніки і технології.

Резерви економії робочого часу можна розділити на резерви фонду робочого часу і резерви робочого часу в трудових процесах, тобто резерви зниження трудомісткості і підвищення якості продукції.

Спад виробництва, зниження його ефективності, недовикористання виробничих потужностей свідчить про зростання резервів фонду робочого часу.

Необхідно зосередити увагу на використанні резервів шляхом скорочення фактичних втрат робочого часу, тому що використання резервів фонду робочого часу зразу дає економічний ефект і не потребує капітальних вкладень, а забезпечується за рахунок вдосконалення організації виробництва, праці і управління.

Для вирішення цієї проблеми потрібно проводити аналіз ефективності використання живої праці з врахуванням двоїстої її характеру, як праці конкретної і абстрактної. Ефективність використання конкретної праці визначається масою споживчої вартості товару за одиницю часу, а абстрактної праці — її інтенсивністю, тобто рівнем витрачання робочої сили за одиницю часу.

Підвищення продуктивності праці можливе за рахунок інтенсивних факторів використання науково-технічного прогресу, вдосконалення техніки, технології, механізації та автоматизації. Підвищення інтенсивності праці можливе за рахунок раціонального використання робочого часу, максимального ущільнення робочого дня. Крім прямих втрат робочого часу є ще й скриті (нераціональне використання робочого часу і непродуктивні затрати праці), які також знижують ефективність її використання [1].

Раціональне використання робочого часу залежить від багатьох факторів, які можна об'єднати в чотири групи: організаційно-технічні, економічні, спеціальні і оздоровчо-профілактичні. Механізм дії всіх факторів на ефективність використання робочого часу не однаковий. Якщо фактори пов'язані з розвитком техніки і технології організації виробництва і праці мають безпосередній вплив, то соціальні і економічні — в основному непрямої, через відношення людини до праці, через її вміння, навички, знання і т.д. [2]

Так, наприклад, ріст освітнього рівня не впливає безпосередньо на ефективність використання робочого часу, але впливає на людину, формуючи і примножуючи її здібності, вміння виконувати складні операції високої якості з мінімальними втратами робочого часу. Крім того, освіта впливає на духовний розвиток людини. Відповідно, ефективність використання робочого часу можна досягнути за рахунок не тільки вміння, але й скорочення втрат, викликаних порушенням трудової і технологічної дисципліни, більш активної участі раціоналізації і винахідництва, впровадженні нової техніки. Всі фактори, які впливають на ефективне використання робочого часу, знаходяться в тісній взаємодії. Для вивчення впливу кожного фактора, на ефективне використання робочого часу необхідно провести їх в певну класифікацію, враховуючи специфіку дії і впливу на затрати робочого часу.

Скорочення втрат робочого часу залежить як від зовнішніх умов (рівня регіону (області), міста), так і від внутрішніх (рівня підприємства). На рис.1 наведена класифікація основних умов, які забезпечують скорочення втрат робочого часу [3].

Рис. 1. Класифікація основних умов, які забезпечують скорочення втрат робочого часу

Для виявлення впливу факторів на використання робочого часу доцільно провести комплексний аналіз використання річного фонду робочого часу. Оцінка використання робочого часу здійснюється зіставленням та визначенням абсолютної його зміни та темпів росту порівняно з базовим періодом за допомогою даних, наведених у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники використання робітниками робочого часу

№ п/п	Показники	Роки		Абсол. відхил, (+,-)	Темп росту, %
		2008	2009		
1.	Середньооблікова чисельність робітників, чол.:				
	ВАТ «ЛКФ «Атлас»	196	202	6	103,06
	ВАТ «Бібльос»	300	268	-32	89,33
2.	Відпрацьовано всіма робітниками люд-год.:				
	ВАТ «ЛКФ «Атлас»	357764	361981	4217	101,18
	ВАТ «Бібльос»	464685	349698	-114987	75,25
3.	Прогоули, масові невиходи на роботу, люд-год.:				
	ВАТ «ЛКФ «Атлас»	—	—	—	—
	ВАТ «Бібльос»	—	—	—	—
4.	Цілоденні простої, люд-год.:				
	ВАТ «ЛКФ «Атлас»	—	—	—	—
	ВАТ «Бібльос»	—	—	—	—
5.	Внутрішні простої, люд-год.:				
	ВАТ «ЛКФ «Атлас»	7835	10665	2830	136,12
	ВАТ «Бібльос»	—	—	—	—
6.	Середня кількість годин, відпрацьованих одним робітником, год.:				
	ВАТ «ЛКФ «Атлас»	1825	1792	-33	98,17
	ВАТ «Бібльос»	1549	1305	-244	84,24
7.	Прогоули на одного робітника, год.:				
	ВАТ «ЛКФ «Атлас»	—	—	—	—
	ВАТ «Бібльос»	—	—	—	—
8.	Внутрішні простої на одного робітника, год.:				
	ВАТ «ЛКФ «Атлас»	40	53	13	132,08
	ВАТ «Бібльос»	—	—	—	—

Таблиця 2

Фактичний баланс робочого часу

№ п/п	Показники	Роки		Абсол. відхил, (+,-)	Темп росту, %
		2008	2009		
1.	Фонд робочого часу, всього люд-год.				
	ВАТ «ЛКФ «Атлас»	397487	425585	28098	107,07
	ВАТ «Бібльос»	568373	518034	-50339	91,14
2.	Відпрацьовано всього люд-год.				
	ВАТ «ЛКФ «Атлас»	357764	361981	4217	101,18
	ВАТ «Бібльос»	464685	349698	-114987	75,25
3.	З них надурочно, люд-год.				
	ВАТ «ЛКФ «Атлас»	8395	2992	-5403	35,64
	ВАТ «Бібльос»	395	0	-395	0,00
4.	Невідпрацьовано всього, люд-год.				
	ВАТ «ЛКФ «Атлас»	62786	63604	818	101,30
	ВАТ «Бібльос»	103688	168336	64648	162,35
5.	У тому числі щорічні відпустки				
	ВАТ «ЛКФ «Атлас»	30528	28752	-1776	94,18
	ВАТ «Бібльос»	33213	9278	-23935	27,93
6.	Тимчасова непрацездатність				
	ВАТ «ЛКФ «Атлас»	21936	20160	-1776	91,90
	ВАТ «Бібльос»	32805	25224	-7581	76,89
7.	Навчальні відпустки та інші неявки, передбачені законодавством				
	ВАТ «ЛКФ «Атлас»	1360	1944	584	142,94
	ВАТ «Бібльос»	3406	2672	-734	78,45
8.	Неявки з дозволу адміністрації				
	ВАТ «ЛКФ «Атлас»	1179	776	-403	65,82
	ВАТ «Бібльос»	34264	39790	5526	116,13
9.	Відпустки за ініціативою адміністрації				
	ВАТ «ЛКФ «Атлас»	-	-	-	-
	ВАТ «Бібльос»	-	91372	91372	-
10.	Неявки через переведення на скорочений робочий день, тиждень				
	ВАТ «ЛКФ «Атлас»	-	1243	1243	-
	ВАТ «Бібльос»	-	-	-	-
11.	Простої				
	ВАТ «ЛКФ «Атлас»	7835	10665	2830	136,12
	ВАТ «Бібльос»	-	-	-	-
12.	Прогули				
	ВАТ «ЛКФ «Атлас»	-	-	-	-
	ВАТ «Бібльос»	-	-	-	-
13.	Масові невиходи (страйки)				
	ВАТ «ЛКФ «Атлас»	48	-	-48	0,00
	ВАТ «Бібльос»	-	-	-	-

Дані таблиці 2 показують зростання фонду робочого часу на ВАТ «ЛКФ «Атлас» у 2009 році порівняно з 2008 роком на 28098 люд-год. або на 7,1%. На ВАТ «Бібльос» спостерігається зниження на 50339 люд-год. або на 8,9%. Кількість відпрацьованих людино-годин одним робітником на ВАТ «ЛКФ «Атлас» збільшилась на 4217 люд-год. або на 1,2%, на ВАТ «Бібльос» зменшилась на 11487 люд-год. або на 27,7%.

Дані таблиці показують наявність внутрізмінних простоїв у ВАТ «ЛКФ «Атлас», які у 2009 році порівняно з 2008 роком зросли на 2830 люд-год. або на 36,1%.

Важливим є вивчення причин внутрізмінних простоїв робочого часу. Вони викликані в основному організаційно-технічними неполадками, наприклад відсутністю роботи й електроенергії, несвоєчасною подачею матеріалів і напівфабрикатів, несправністю устаткування та його ремонтом, недоліками в розподілі і кооперації праці, простоями з вини робітника (запізнення на роботу або передчасне її закінчення).

Більш точну характеристику щодо використання робочого часу дає аналіз фактичного балансу робочого часу одного працівника. Так за даними таблиці 2 фонд робочого часу одного працівника на досліджуваних підприємствах мав тенденцію до зниження. Виявлено зменшення кількості невідпрацьованих годин порівняно з 2008 роком у ВАТ «ЛКФ «Атлас» на 5 год. або на 1,6%. На ВАТ «Бібльос» спостерігається збільшення кількості невідпрацьованих годин на 282 години або на 81,5%. Зменшення тривалості тимчасової непрацездатності спостерігається на ВАТ «ЛКФ «Атлас» зі 112 годин до 100 годин або на 10,7%, на ВАТ «Бібльос» зі 109 до 94 годин або на 15%. Зросли неявки з дозволу адміністрації на ВАТ «Бібльос» на 34 години або на 29,8%. У 2009 році відпустки за ініціативою адміністрації мали місце на ВАТ «Бібльос» які склали на одного працюючого 341 годин. Зростання тривалості простоїв на ВАТ «ЛКФ «Атлас» склало 13 годин.

Таким чином, при вивченні використання робочого часу за даними звітності не можна повністю дослідити всі втрати робочого часу, тому що не всі простої з вини робітників обліковуються. Як правило, на поліграфічних підприємствах простої менше 15 хвилин не фіксують. Їх можна виявити методами технічного нормування — фотографіями робочого дня, робочого процесу, методом моментних спостережень.

Основою для вирішення проблеми ефективного використання робочого часу є організація достовірного обліку використання і втрат робочого часу і аналізу цих втрат, в результаті якого можна виявити шляхи підвищення ефективності використання робочого часу:

- організація на підприємствах об'єктивного повного і оперативного обліку робочого часу;
- виявлення факторів, вплив на які будуть сприяти повному використанню фонду робочого часу;
- розробка системи показників і заходів по скороченню втрат робочого часу;
- організація стимулювання за скорочення втрат робочого часу.

1. Холод З. М., Шляхетко В. В. Мотиваційний механізм і його вплив на розвиток підприємницьких структур ВПК // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. — Львів : ІРД НАН України, 2000. — Вип 11. — С. 587–592. 2. Холод З. М., Шляхетко В. В. Мотивація праці як складова частина мотиваційного механізму економіки підприємницьких структур // Наукові записки. — 2000. — Вип. 2. — С. 119–121. 3. Управління та ефективність використання виробничого персоналу структур видавничо-поліграфічного комплексу України / Холод З. М., Копилюк О. І., Малярчук І. І. та ін. Монографія. — Львів : УАД, 2008. — 196 с.

Рассматриваются проблемы и направления эффективности использования рабочего времени. Исследован механизм действия факторов, намечены пути повышения эффективности использования рабочего времени.

The problems and ways of working time efficiency were investigated. The mechanism of action of the factors outlined ways to improve use of time.

УДК 336.221.26

Т. А. Рубан

Нововолинський факультет

Тернопільського національного економічного університету

НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Висвітлено прагматизм функціонування державних цільових фондів в Україні. Запропоновано шляхи їх реформування.

Ринкові умови господарювання і наявність різних форм власності створюють об'єктивні умови для функціонування позабюджетного механізму розподілу грошових коштів, який надає можливість залучати додаткові фінансові ресурси від підприємств, установ, організацій, фізичних осіб і спрямувати їх на суспільні потреби. Такий перерозподіл публічних фінансових ресурсів здійснюється шляхом створення цільових фондів грошових ресурсів.

Актуальність дослідження обумовлена постійно зростаючою роллю публічних фондів цільового призначення, у зв'язку з розвитком ринкових відносин у державі, в той час, коли в літературі розробка цієї теми є недостатньою. Тому, в аспекті теоретичних досліджень дана тема є надзвичайно цікавою, оскільки відносини по акумулюванню, розподілу та витрачання централізованих позабюджетних цільових фондів не чітко висвітлені для суспільства.

Сьогодні в Україні вивчення проблем правового і економічного регулювання централізованих позабюджетних цільових фондів є досить актуальним для фінансової науки та практики. Оскільки, до цього часу ці проблеми